

CAPUT VI

1. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, et lilia colligat.
2. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.
3. Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut Hierusalem: terribilis ut castrorum acies ordinata.
4. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut greges ovium, quae apparuerunt de Galaad.
5. Dentes tui sicut greges ovium, quae ascenderunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, et sterilis non est in eis.
6. Sicut cortex mali punici, sic genae tuae absque occultis tuis.
7. Sexaginta sunt Reginae, et octoginta concubinae, et adolescentularum non est numerus.
8. Una est columba mea, perfecta mea: una est matri sua, electa genitrici sua: viderunt eam filiae: et beatissimam praedicaverunt Reginae, et concubinae; et laudaverunt eam.
9. Quae est ista, quae progeditur quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?
10. Descendi in hortum nucum ut viderem poma convallium, et inspicerem si florisset vinea, et germinasset mala punica.
11. Nescivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.
12. Revertere, revertere, Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

PRIMA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM. Cur per urbem tam sollicite quaerebat ipsum, si descendisse sponsum in hortos sponsa cognoverat? Ergo haec non ita accipienda sunt, quasi id ante novisset sponsa, sed quasi nunc primum, vel audita sponsi voce, vel viso aliquo ejus alio signo cognoscat, et ex eo signo, voceve, gaudio nec opinato correpta, in haec verba prorumpat: DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT IBI PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Quibus quidem verbis sibi ipsa quodammodo gratulatur de eo, quod suum

virum invenerit: vel certe subaccusat se ipsam tarditatis, et stuporis, quod sibi, per sexenta loca virum quaerenti, de horto cogitare non succurisset: itaque dicit: Sed o me stultam et caecam, quam nunquam subierit cogitatio de horto. Hem in horto ille, quemadmodum certissimis signis percipio, versatur.

Dicit autem, DESCENDIT, quia locus et tanquam σχημή hujus dramatis constituitur Hierosolymis, quae in edito montis loco sita, ejus montis ad radices hortos habebat, et pomaria amoenissima. Igitur ut illum ascendentem et appropinquantem aspexit, quod in re cupide quaesita, et praeter spem inventa, fieri saepe solet, prae gaudio animi impos exclamat: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI, QUI PASCITUR INTER LILIA. Cui ille, ex quo jam redisse intelligitur, ita respondet: PULCHRA ES, AMICA MEA, SUAVIS ET DECORA, UT HIERUSALEM, TERRIBILIS, UT CASTRORUM ACIES ORDINATA. Suavis in Hebraeo non adjективum nomen esse videtur, sed urbis nomen proprium, nisi quod latinus interpres notationem verbi hebraici reddere maluit, quam ipsum verbum retinere: id autem est תירסה Thirsa, quod a suavitate ductum urbis nomen erat regiae, atque nobilis in sorte Ephraim, in qua, antequam conderetur Samaria, Israelitici populi Reges residebant. Appellabatur autem Hebraeis Thirsa, quod Latine redditum sonat suavis: propterea quod et agri ubertate, et loci amoenitate, et aedificiorum magnificentia atque cultu, apta nimis erat ad vitam jucunde et suaviter traducendam. Hierusalem porro, et ipsa Regum Juda urbis regia fuit pulcherrima, et nobilissima omnium, non solum Syriae urbium, sed etiam Asiae prope totius. Igitur sponsus, qui superius ita copiose et accurate laudavit sponsam, nullum ut neque caeteris, neque adeo ipsi sibi uberior ipsam laudandi locum videtur reliquisse, se ipse nunc aggreditur superare, et superioribus laudibus, quibus videbat nihil addi posse, magnum etiam nunc addere parat laudum cumulum. Non

enim ut antea ex agro atque rustica re similitudines ducit, aut capreas jam, hoedosve, aut mala punica loquitur; sed urbes, et eas omnium pulcherrimas et nobilissimas urbes, ad similitudinem confert. Etenim ea erat sponsae pulchritudinis magnitudo, ea oris atque corporis totius majestas, aut certe ea videbatur ipsi esse, tamque illius augusta imago ei, et obversabatur ob oculos, et per oculos in annum introibat, ut ea quanta esset non posse declarari putaret, nisi similitudine earum rerum, quae non solum pulchrae, sed ampliae etiam, et multa rerum varietate praeditae essent, quaeque augustissimam speciem habent, quales sunt urbes regiae, et cum murorum, porticum, templorum, turrium, reliquorumque aedificiorum magnitudine, et varietate spectabiles, tum civium numero, et populi universi frequentia, caeterarumque abundantia rerum, quae ad vitae cultum spectant, insignes.

Ex quo etiam genere est illud, quod sequitur: **TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA.** In quo non tam a pulchritudine sponsam laudat, quamquam et id quoque, est enim omnium pulcherrima res, maximeque aspici digna militum acies instructa, quam etiam laudat ab ea vi, quae sponsae ipsi inerat, aut certe inesse sentiebat sponsus ipse, hominum animos, quamvis agrestes et feros, et ab humanitate alienos amore domandi. Sic enim militibus sub signis collocatis, ordinibusque eorum dispositis, armorum splendore, et signis militaribus acies effulgens, et ad aspectum est pulcherrima, et ad victoriam potentissima. Itaque ille sponsae vim, quae non solum ipsum incendebat, sed etiam animum eripiebat ipsi, atque ut prisce loquar, mentem expectorabat, amplius vix ferens, jure quod sequitur, addidit: **AVERTE OCULOS TUOS, QUIA IPSI ME AVOLARE FECERUNT.** Quid enim aliud post tam exaggeratas laudes dicere posset, magis consentaneum quod esset, quam ut, manu in altum sublata, eaque versus sponsam opposita, vultuque et oculis leviter aversis ab ea, eidem

diceret, ut averteret ab ipso oculos tantisper, dum se colligit, dum respirat: incendi enim se illius luminibus, peruri, rapi denique, et extra se prope constitui. Quod quamvis petat, tamen nihil est quod minus fieri velit, sed petit eo, ut ista ratione eleganter doceat, nihil esse quod ab ipso obtinere sponsa sua non possit, seque totum in illius esse potestate. Itaque amplificavit, et exaggeravit sponsae oculorum pulchritudinem, multo magis quam si illustriores stellis eos esse dixisset. At avolare, quod Graecos secutus posuit Latinus interpres, in hebraeo est **הַרְחִיבָנִי** Harhibeni, quod verbum e verbo, superare me fecerunt, verti potest. Ergo hoc veteri interpreti visum est volare esse, quia qui volant, se in altum sustollunt, alii superbire id esse voluerunt; nam qui superbi, iidem etiam elati sunt, seque supra caeteros efferunt, et ita verterunt: Averte oculos tuos, quia ipsi me superbire fecerunt: verteruntque, mea quidem sententia, recte omnes ad scriptoris sententiam, sed nihil obstabat quo minus verbum etiam verbo redderetur. Nam superare me fecerunt, quod ad verbum dicitur in hebraeo, poetica inversio est, pro, me superarunt.

Sequitur: **CAPILLI TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE APPARUERUNT DE GALAAD. DENTES TUI SICUT GREGES OVIVM, QUAE ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS ET STERILIS NON EST IN EIS.** Quae, quoniam jam interpretati superius sumus, quod sequitur videamus. **SEXAGINTA SUNT REGINAE, ET OCTOGINTA CONCUBINAE, ET ADOLESCENTULARUM NON EST NUMERUS: UNA EST COLUMBA MEA, PERFECTA MEA: UNA EST MATRI SUAE, ELECTA GENITRICI SUAE.** Quibus jam verbis non tam pulchritudinem illius et venustatem commendat, suis, videlicet, et propriis laudibus satis superius laudatam, quam declarat magnitudinem erga illam amoris sui, docens ex omnibus suis uxoribus, quas plurimas habet, cum florentes aetate, tum dignitate praestantes, unam istam esse, quam ipse amet amore eximio, atque praecipuo. Sed unde isti pastori, tot uxores at-

que concubinae? Constat Salomonem plurimas uxores habuisse, etiam plures quam hic numerantur (1). Nam habuit uxores principes septingentas, trecentas vero concubinas, quae et ipsae uxores legitimae erant, sed inferioris notae, et quasi secundae classis uxores, quod sine caeremoniis et ritu solemni in potestatem viris dabantur, quodque plurimum, aut servae erant, aut aliquo humili loco natae, ex quo earum filii a patre non scribebantur haeredes, sicut de filiis Ceturae tertiae Abraham uxor in Genesi legitimus (2). Igitur vel Salomon hoc loco sub persona pastoris de se ipse agit, et in se Christi personam, cuius ille typus fuit, repreäsentat: vel certe haec a pastore isto dici accipienda sunt, per contentionem ad ea, quae habebat Rex Salomon, ita ut non dicat se tot uxores habere, sed cum eas habeat Salomon dicat, et affirmet illum amore in tot partes diviso varie distrahi, se in unius amore, et amplexu acquiescere: illum a plurimis foeminis amari, se nisi a sua uxore, quam eam ob causam, quod unica ipsi sit, columbam nominat, nolle diligi: multas illi voluptati esse, sibi unam esse pro multis: quidquid pulchri ac boni in universis illis divisum conspiciatur, id totum collatum in unum, atque conjunctum in sua inesse sibi videri, ideoque ipsam appellare suam perfectam: denique pluris a se illam fieri, quam quanti fiant reginae illae, et concubinae omnes a Salomon: seque magis beatum esse una, quam sit beatus Salomon tam multis uxoribus.

Sequitur: VIDERUNT EAM FILIAE: ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERUNT REGINAE, ET CONCUBINAE; ET LAUDAVERUNT EAM. Quas superius adolescentulas nominavit, eas nunc filias vocat: filiae autem Hebraeis absolute dictae pro virginibus accipiuntur. Amplificat igitur, cum ista refert, sponsus vehementer laudes sponsae. Nam si ab adolescentulis, si a concubinis et reginis, id est, ab aemulis ipsa

(1) Reg. III. ca. XI (2) Gene. XXV.

laudatur, perspicuum est pulchritudinis suae, atque virtutis praestantia omnem invidiam superasse. Sed quid istae filiae, quaeso, dicunt, quomodoque illam praedicant? QUAESTIO EST ISTA, inquiunt, SICUT AURORA CONSURGENS, PULCHRA UT LUNA, ELECTA UT SOL, TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA. Quae est profecto uberrima, et qua nulla major fingi potest laus. Nam quae res in omni rerum natura pulcherrimae sunt, Aurora, Luna, Sol, militum acies instruta, eas in unum conferunt: et quo plus artis atque venustatis haberet oratio, quasi per quosdam gradus ipsam crescere faciunt: per singula enim verba, quod sequitur verbum incrementi aliquid addit. Nam ut aurorae species pulchra sit, pulchrior certe Lunae est, Solis vero longe pulcherrima: acie porro instructa nihil fieri potest, aut speciosius, aut admirabilius. Quod autem dicunt, sicut aurora consurgens, non est ita accipiendum, quasi ipsa sponsa ascendere ab inferiori aliquo loco dicatur, sed qualis aurora appetet cum ascendit, id est, cum appetente die surgit. Nam ut Latini appetendi verbo in aurora utuntur, cum ea oritur, sic Hebrei ascendendi, ut constat ex illo: *Dimitte me, quia jam ascendit aurora* (1). Igitur qualis ea est cum consurgit, talem ipsis sponsam videri, id nimirum praedicant, et affirmant: quod ex Hebraico textu fit placitus, ubi pro ascendit נֶקֶשׁ verbum legitur, id est, aspicit aut appetet. DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM, ET INSPICREM SI FLORUISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PUNICA. Haec etiam sponsi verba sunt, non, ut aliqui putarunt, sponsae, quibus ille, quo omnem laesi, aut imminuti amoris a se removeret suspicionem, et si quid offendit in sponsae animo inerat, id ut eximeret, atque deleret totum, affer sui discessus probabilem causam: nimirum discessisse rei familiaris curandae gratia, quod praetermitti sine detimento, et in aliud

(1) Gene. XXXIII.

tempus differri non poterat. Atque inquit, cum te tanti faciam, quantum quis plurimi potest, cuius tibi, quae de te praedicavi modo, argumento esse possunt, succensere mihi non debes, quod te cum evocassem prius atque excitassem, fores mihi jam aperire volentem reliqui; nam dum moraris, mihi succurrit rei nostrae familiaris cura. Itaque descendи in hortum nucum (a nuce arbore, in eo consita, sic dictum) descendи itaque in hortum, ut viderem poma convallium, et inspicerem, si florisset vinea, et si jam germinassent mala punica. Cui illa statim, et ad morem foeminarum respondet aptissime: NESCIVI: ANIMA MEA CONTURBAVIT ME PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Aut, ut ex hebreao graeci interpretes transtulerunt, ἔθετο με ἀρνατὰ αμναδαβ, id est, posuit me currus Aminadab. Nam, inquit, quid tibi in mentem venerit, ut a me discedere velles, aut quo concesseris, nescio: illud unum scio, dum te amore perdita atque amens requiro, omnia urbis loca curriculo, eaque velocitate obivisse, ut non sint velociores currus Aminadab. Anima mea, id est, desiderium tui inveniendi, nam anima pro desiderio saepe in his litteris ponitur. Aminadab autem, populus meus princeps, latine significat. Itaque non est viri alicujus proprium nomen, sed duo potius Hebraea nomina, optimates qui sunt in populo significantia. Ex quo currus Aminadab, currus, quibus principes utebantur viri, sunt accipiendi. Nam curruum usus interdictus erat vulgo Judaeis, vel ipsa lege, vel certe equorum ipsorum caritate, atque penuria. Haec igitur, ultro citroque ab his dicta cum essent, discessurique jam a scena et conspectu earum foeminarum, quae vociferanti sponsae venerunt obviam, viderentur, illae diei orta jam luce, tenebrisque discussis (nam sub adventum diei superiora intelligenda sunt agi) itaque, nocte depulsa, attentius sponsam in lumine contemplari cupientes, ipsam orant, ne se substrahat ab illarum conspectu, neve beat tam cito: REVERERE, inquiunt, REVERERE, SULAMITIS, REVERERE, UT INTUEAMUR TE. Su-

lamitem illam vocant, id est, Hierosolymitanam civem: nam Hierusalem olim dicta est Salem. Ad haec, quid sponsa responderit, capite sequenti dicemus, si tamen prius explanaverimus veros hujus capitum sensus.

ALTERA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM. Intra se, pectusque suum, qui hortus superius appellabatur, tanto pere a se foris quae situm Christum versari, ex aliquo signo anima fidelis praesentit. Itaque exposito ejus erga Deum ardenti, constantique amore, et amoris probatione jam exposita, ab hoc loco Salomon illapsus illos Dei, et amatorios illos plenos coelesti voluptate sermones, qui probationi succedunt, incipit explicare. Nec vero causa aut misterio vacat, quod tunc primum apparere illi Christus, et laetitiae coelestis in animo exoriri lumen dicitur, cum primum de eo apud alios agere, et rudes atque ignaros coepit imbuere coelestibus disciplinis. Hoc enim ab iis, quorum hic persona agitur, id est, a viris in charitate Dei et pietate perfectis, exigere solet Deus, ut hunc sanctis monitis alios instituendi subeant laborem, quem certe ad laborem omnium maxime isti apti et idonei sunt. Verum quoties accedit, ut gravate id isti faciant (nam iniquo animo saepe ferunt divelli se a complexu Dei, et ab otio illo sancto ad turbas molestiae plenas traduci) quoties igitur id recusant facere, aut certe faciunt cunctanter, atque gravate, subtrahit se ab ipsorum conspectu Deus, illosque spoliat ea ipsa, quam tantopere adamaverunt animi tranquillitate, atque quiete: curarum ipsos, atque rerum adversarum fluctibus jactari permittens, quoad experimentis edocti intelligent velle Deum, petereque ab ipsis, aliorum ut negotia suo otio anteponant: utque participes effi-